

Deze tekst werd geschreven door Roelie van Zanten, dochter van Lammert van Zanten en Kee van Zanten- de Vries. (2012)

Sandebuur, een jeugd

Mijn jeugd viel in een periode van snelle ontwikkelingen en veranderingen, mede veroorzaakt door de naoorlogse groei en sociale en technische vooruitgang. Ook op Sandebuur en in onze familie vonden grote veranderingen plaats; waar men vroeger samen leefde en werkte in een gesloten gemeenschap, waar het landschap in dienst stond van het bestaan, wonen nu op Sandebuur hoofdzakelijk mensen die de stilte als recreatie en ontspanning zoeken. Nog op twee plaatsen wordt het boerenbedrijf uitgevoerd. De familie van Zanten woont en werkt er niet meer. Van de hechte agrarische gemeenschap is niets meer overgebleven, behalve de herinneringen.

Voor vogels en planten worden informatieve bordjes geplaatst in het landschap en de natuur. Omdat er geen bordjes staan over de mensen die hier zo lang in en van de natuur en het land hebben geleefd, is het onze opdracht die herinneringen op papier te zetten. Ook al zijn die herinneringen persoonlijk en subjectief, zullen ze een bijdrage leveren aan het behoud van kennis over de streek zoals het vroeger functioneerde.

Roelie van Zanten met haar moeder naast de oude boerderij

In het jaar van mijn geboorte, 1949, leefden wij nog samen in een traditioneel boerengezin met 4 generaties en een knecht met zijn familie. In de zestiger jaren waren het alleen nog mijn ouders en ik. Na de dood van mijn vader in 1969, verhuisde mijn moeder terug naar Roden waar ze was geboren, en werd secretaresse op een notaris kantoor. Zelf heb ik een academische opleiding mogen genieten en woon sinds

1979 in de Verenigde Staten, getrouwd met een Amerikaan. Na 1969 verbleef mijn grootvader Tiem van Zanten nog een deel van het jaar op Sandebuurt, maar woonde hoofdzakelijk in Rotterdam met zijn tweede vrouw. Er werd praktisch niet meer geboerd. Na zijn dood werd het land aan de Staat verkocht en de boerderijen worden nu als woonhuis gebruikt.

Ik ben opgegroeid met een sterk gevoel van verbondenheid aan Sandebuurt, die heeft te maken met een bewustzijn dat mijn familie daar vele generaties heeft gewoond en gewerkt. Ik voel me verbonden met het land en de natuur, en de ervaringen die zijn doorgegeven van generatie op generatie. Het ligt dan ook voor de hand te beginnen met een overzicht te bieden van de aanwezigheid van de familie van Zanten op Sandebuurt door de loop der eeuwen. Daarna zal ik dieper ingaan op hoe het was om om Sandebuurt op te groeien in de jaren vijftig en zestig. Er zijn persoonlijke indrukken, herinneringen, en daarnaast enkele objectieve beschrijvingen van hoe wij toen leefden als deel van deze unieke gemeenschap.

1. De van Zanten- familie op Sandebuurt

In 1949 woonde en werkte de familie van Zanten in twee boerderijen (nummer 9 en 10), en leefden via de regels van het traditionele boerengezin. Hoewel men vaak hoort en leest dat de opvolging in dat soort gezinnen verloopt via de patriarchale lijn, met de oudste man aan de leiding, zullen we zien dat er toch ook variaties op dat thema zijn. We moeten daarvoor teruggaan in de tijd. (Voor meer informatie over het voorgeslacht van Roelie van Zanten zie *De bewoningsgeschiedenis van de Enumahoeve (1617-2010)* in *De Clockeslagh*, jrg. 2, nr. 2, nov. 2010, red.)

De boerderij op Sandebuurt 9, die in 1956 afbrandde ten gevolg van hooibroei, werd in 1850 aangekocht door Willem Jacobs van Zanten, geboren op Sandebuurt 10. Zijn neef, Johannes van Zanten, werd geboren op Sandebuurt 10, in 1865. Hij was het eerste kind van Anke Fonk en Willem Frederik van Zanten. Nadat de tweede zoon Jacob was geboren, was Anke nogal vermoeid en vaak ziek; zodoende ging Johannes als tweejarig kind naar zijn oom en tante Willem Jacobs en Aagtje, die zelf kinderloos waren. Er kwamen meer kinderen en Johannes bleef bij zijn oom en tante, hij werd behandeld als hun eigen kind.

Johannes' broer Jacob erfde later de ouderlijke boerderij met land op Sandebuurt 10. Hij bleef ongehuwd en verongelukte op zestig jarige leeftijd, in 1937, op de fiets bij Ubbena. Een andere zus Annechien, trouwde in 1898 met Willem Willems (geboren op Sandebuurt 12), bleef kinderloos, en stierf op de jonge leeftijd van 39 in 1908, nauwelijks een jaar nadat haar moeder een boerderij voor haar had laten bouwen tegenover hun op Sandebuurt 5. Broer Derk kocht deze boerderij in 1932 uit de nalatenschap van zijn ouders. Tot die tijd had hij als volwassene op Sandebuurt 19 gewoond. Die boerderij werd in die tijd ook wel "De Knoppen" genoemd, naar het hoge stuk land richting het Leekstermeer, een van de weinige stukken land waar nog wel eens aan akkerbouw werd gedaan.

Zo had in 1932 dus elke zoon van Anke Fonk en Willem Frederik van Zanten een eigen boerderij op Sandebuurt.

Zoals eerder vermeld, erfde Johannes van Zanten in 1892 op 27 jarige leeftijd de boerderij waar hij was opgegroeid. Hij was toen sinds een jaar getrouwd met Geertje Odding. Hun eerste kind Anke leefde helaas maar een week. Hun tweede kind, ook Anke genoemd, volgde in 1893, en pas in 1899 kwam een lang verwachte zoon Tiem. Het was toen het gebruik dat het eerste kind werd vernoemd naar de vaders kant (vandaar Anke naar Anke Fonk)en het tweede naar de moeders kant (Tiem naar Tiem Odding, vader van Geertje).

Links op de foto Tiem van Zanten, in het midden zijn ouders Johannes en Geertje van Zanten, rechts mevr. Van der Lelie-Korswagen met Roland, de st. Bernhards hond van Tiem.(foto Archief K. Hagenouw)

Geertje Odding was een dochter van Tiem Arends Odding en Trientje Hindriks Elting. Haar grootvader was schoolmeester in Roderwolde geweest en daar sprak ze graag over met een zekere trots. De Elting familie had een boerderij aan de Kruiskamp (nu eigendom van Henk Bathoorn); dit pand met 18 ½ bunder land werd na de dood van Johannes van Zanten in 1956 geërfd door Anke van Zanten, hun oudste kind en dochter, zus van Tiem van Zanten. Tiem van Zanten trouwde in 1919 met Luchien Niemeijer, en vrij snel daarna vertrokken zijn ouders, op 55 jarige leeftijd, naar Roderwolde. Zo had Tiem van Zanten al op de jeugdige leeftijd van 20 jaar de totale zeggenschap over het bedrijf en het huishouden van alle dag.

Johannes en Geertje huurden het huis waar later de smid woonde (het Witte Huis), op de hoek van het Molenpad en de Hoofdweg. Het was een groot huis dat zich goed leende voor kostgangers en daarmee verdienden zij dan ook hun brood. Bekende leerkrachten zoals juffrouw van Balsvoort en Meester Vink zijn bij hun in de kost geweest. Daarnaast verdiende Johannes bij met slachten, samen met zijn aangetrouwde neef Jan Douwes ging hij de boer op. Jan was een zoon van Anna Elting, tante van Geertje Odding, en woonde in De Hoek

Waarom ze de boerderij verlieten en ze in een huurhuis gingen wonen, terwijl zij toch nog jong waren en een eigen boerenbedrijf hadden, is niet duidelijk. Wellicht wilde het jonge stel zelfstandigheid hebben, waren er teveel ouderen om hen heen? Waren de

*Het Witte Huis naast molen Woldzigt, waar Johannes en Geertje jarenlang woonden.
(foto Roel Lubbers)*

ouderen avontuurlijk? Gezien Tiem's persoonlijkheid met een drang naar leiding en controle, ligt het eerste meer voor de hand.

Tiem en Luchien van Zanten

Anke Fonk en haar ongetrouwde zoon Jacob bleven voorlopig op Sandebuurt 10 en hadden daar ook hun boerenbedrijf; zij vertrokken in 1924 naar Roderwolde en gingen bij haar toen nog ongetrouwde zoon Derk van Zanten inwonen in de boerderij aan de Achterste weg. Anke was toen inmiddels al 85; zij stierf in 1931 op 92 jarige leeftijd. Zij stond bekend als "Oll' Aanke", en ook nog in mijn jeugd werd er regelmatig over haar gesproken, dat zij zo jong weduwe was geworden op 55 jarige leeftijd en dat ze samen met haar zoon Jacob de boerderij deed, maar vooral ook als iemand die veel voor anderen over had. Overigens hadden ze altijd wel enkele dienstboden en een knecht bij hun inwoonden.

Pas in 1936, nadat Tiem de boerderij op nummer 10 gekocht had uit de nalatenschap van zijn oom Jacob van Zanten, kwamen Johannes en Geertje in 1936 terug naar Sandebuurt, en ze gingen wonen in dat huis. Inmiddels 71, werden ze afhankelijk van hun zoon en zijn gezin, want AOW was er toen nog niet, iets dat moeilijk te bevatten valt in onze tijd. Zij leefden tot op zeer hoge leeftijd in goede gezondheid en droegen dan ook hun steentje bij in het huishouden en op de boerderij.

Met twee keer zoveel land en ruimte in de schuren breidde het bedrijf zich uit en kwamen er ook schapen bij. Knechten met familie deelden het voorhuis op nummer 10. Tiem van Zanten en Luchien Niemeijer kregen twee kinderen; Geertje (1919) en Lammert (1921), die als zoon op de boerderij bleef.

Tiem van Zanten en Luchien van Zanten-Niemeijer

Luchien van Zanten-Niemeijer, stierf rond de Bevrijdingsdagen van 1945 aan de gevolgen van longontsteking; zij was nog geen vijftig jaar oud. Omdat er na de oorlog veel mensen uit de grote steden, met name vrouwen, geen onderdak meer hadden, vond Tiem vrij snel een huishoudster in Mevr. Marie van der Lelie-Korswagen, die uit het westen kwam. Zij kwam bij de familie inwonen, samen met haar dochter Ellie. Zij bleven bijna drie jaar en vertrokken naar Groningen toen de economie weer op gang begon te komen en hun gezin weer herenigd was. De band met die familie is tot de dag van vandaag nog altijd bijzonder hecht.

Lammert en Kee van Zanten

De naoorlogse situatie op het bedrijf was ook niet zonder verdere problemen; zoon Lammert, zoals meerdere boeren in de omgeving, was in de crisistijd lid geworden van Landbouw en Maatschappij, een organisatie die probeerde boeren politiek te organiseren voor de verbetering van hun omstandigheden in een tijd waarin vele boeren failliet gingen. Via die organisatie werden velen lid van de NSB, zonder zich in eerste instantie bewust te zijn van de grotere consequenties die daaruit voort zouden komen onder de Duitse bezetting. Na de oorlog werden zij als politieke delinquenten geïnterneerd. De speciale rechtspleging verliep bijzonder langzaam, en pas na schriftelijke pleidooien van burens, dorpsgenoten, zelfs een enkele vanuit de voormalige verzetshoek, dat hij niemand iets had misdaan en hem naar huis terug te laten sturen waar hij nodig was op het bedrijf, werd hij uiteindelijk vrijgelaten. Over hoe mensen dan weer opgenomen werden in de maatschappij en hoe het emotionele aanpassingsproces voor hen verliep, werd nooit gesproken. Eenmaal terug, werd verwacht dat de draad gewoon weer werd opgepakt door hard te werken.

Lammert van Zanten

Lammert van Zanten en Korneliske (Kee) de Vries trouwden op 7 oktober 1948 en Kee trouwde erbij in. Zij kwam met veel ervaring, zowel op het gebied van het huishouden als van de boerderij. Sinds haar veertiende werkte ze al op het ouderlijk bedrijf en gezin aan de Norgerweg omdat haar moeder en jongere zus vaak ziek waren. Ook had zij al ervaring met het verzorgen van oudere familieleden. Dat ging zo in die tijd, vooral vrouwen hadden weinig keuze wat hun toekomst betrof, met name gedurende de depressie en de oorlogsjaren. Op Sandebuur had zij vele rollen te vervullen, zoals echtgenote, moeder, boerin, verzorgster van de ouderen, huisvrouw, en vaak ook “bemiddelaar”, want met verschillende generaties bij elkaar loopt alles niet altijd van een leien dakje. Vrouwen laveerden tussen de verschillende personen door om de vrede te behouden. Het was een voor die tijd groot bedrijf met tussen de vijftig en zestig melkkoeien en een kudde (stamboek)schapen van minstens 200. Over die kudde schapen ging wel eens de volgende grap rond in het dorp: *De dominee vraagt de jonge catechisanten “ Wel het de wereld schoapen?” een van de jongens antwoordt “Tiem van Zanten...”* Toen Geertje van Zanten-Odding ziek werd in 1953, en kort daarna stierf, werd zij verzorgd door Kee. In de bijzonder strenge winter van 1956 overleed Johannes van Zanten, zes weken voor zijn 91e verjaardag. Gelukkig heeft hij het niet meer mee hoeven te maken dat de boerderij op Sandebuur 9, waar hij vanaf zijn tweede had gewoond, in de zomer van hetzelfde jaar geheel afbrandde ten gevolge van hooibroei.

De overdracht van de boerderij naar Lammert verliep anders dan bij de vorige generaties. Begrippen als maatschap en medezeggenschap waren nog niet doorgedrongen tot de familie van Zanten van de vijftiger jaren, en Tiem hield het beheer en overzicht in handen, ook in de huishouding. Dat was hij al zo gewend geweest sinds zijn twintigste en kon hij niet uit handen geven. Bovendien was dat ook nog wel de norm in veel boerenfamilies van die tijd. Nadat Lammert in 1961 een (ongeneeslijke) ziekte kreeg,

was hij niet langer in staat zo'n groot bedrijf te bewerken. Hij werd daarom zelfstandig boer op Sandebuurt 10, een plaats die hij huurde van zijn vader, met een veel kleinere veestapel. Gedurende de 8 jaren dat hij nog heeft mogen leven, zou hij de traditie van het fokken van stamboek melkvee en stieren waar het bedrijf alom bekend voor stond, voortzetten. In het archief van Roderwolde kan men het boek bekijken waar tot in detail de melkveestapel is bijgehouden met illustraties, namen, en toelichtingen. In 1969, na de dood van haar man Lammert van Zanten, hield Kee van Zanten- de Vries een boeldag en verhuisde terug naar Roden waar zij geboren was.

Roeli van Zanten met de paarden na de verkoping op de boeldag in 1969, een dag voor hun vertrek.

Tiem van Zanten begon in de vijftiger jaren al naar Rotterdam te reizen en tijd door te brengen in Rotterdam bij zijn aangetrouwde nicht, weduwe van Tiem Odding. Nadat zij in 1963 trouwden, verbleef hij grotendeels in Rotterdam, waar hij in 1993 op 94 jarige leeftijd kwam te overlijden.

Na de dood van zijn zoon Lammert, was Tiem van Zanten dus de laatste van Zanten op Sandebuurt, en hoewel hij niet in staat was in zijn eentje de boerderijen als bedrijf gaande te houden, heeft hij vastgehouden aan het bezit tot hij stierf in 1996. Graag had hij alles bij het oude gehouden met een van Zanten op Sandebuurt. Hij had duidelijk moeite afstand van het bezit te doen. De na 25 jaar door ongebruik en leegstand vervallen huizen werden verkocht en zijn nu verbouwd tot moderne woonhuizen. De erven verkochten het land aan de Nederlandse Staat en het meeste daarvan ligt in het huidige Onlanden Project. Een kleindochter, Luchiena Baving-Hofsteenge en haar man, kochten de boerderij op Sandebuurt 9 en hebben het in gebruik als woonhuis. Zij is de tweede dochter van Geertje van Zanten en haar man Bastiaan Baving.

Kee van Zanten, eenmaal terug in Roden, kwam te werken bij het notariskantoor van G.J. Wilts als secretaresse. Zij was toen 48 jaar. Het werken op een kantoor, tussen vier muren, vereiste natuurlijk nogal wat aanpassingsvermogen na een levenslang boerin te zijn geweest. Haar kennis van zaken over het boerenleven, feeling voor mensen, en organisatietalent kwamen bijzonder goed van pas, vooral in de zeventiger en tachtiger jaren toen schaalvergroting in de agrarische sector de intrede deed. In de periode Mansholt zijn er dan ook veel boerderijen gefuseerd of verkocht en dat werd afgehandeld via de notaris. Als dochter van iemand uit een bakkersgezin in Roden, kende ze vele mensen met name onder de boerenstand. Naast het kantoorleven had zij een actieve rol in verschillende besturen van het verenigingsleven in Roden en Roderwolde, zoals het Openluchtspel, de Vrouwenvereniging, en Historische Vereniging "Old Roon". Haar speciale band met Sandebuurt wordt mooi verwoordt in een gedicht dat zij erover heeft geschreven. Ook al is ze er niet geboren, ze heeft daarmee toch iets blijvends toegevoegd aan de folklore van de buurt.

Zelf (Roeliena van Zanten) studeerde ik in Groningen en later in Amsterdam om vervolgens in 1979 naar de VS te emigreren, getrouwd met een Amerikaan en werkzaam in de gezondheidszorg.